

SCHIBBOLETH. BESKÆR ORDET. PAUL CELAN-DATA

Jørn Erslev Andersen

En af de væsentligste sprogfornyere i moderne tysk lyrik, er Paul Celan blevet kaldt. Endda af samme format som Hölderlin, har én og anden ment (G. Steiner). Store ord. For store? Måske. Måske ikke. Men at der er blevet Celans digtning mange - og store - ord til del kan ingen komme uden om. For Adorno var det Beckett og Celan, der, på trods af Auschwitz, gav løfte om digtningens mulighed i den occidentale misère. Heidegger lånte øre til Celan og hans digte. Szondi, Gadamer og Derrida har udlagt Celandigte i medrivende studier. Menninghaus, Lacoue-Labarthe og mange andre ligeså.

Celans digte bevæger sig fra et surrealistisk univers til mere og mere hermetisk knaphed, tillukkethed, i de senere digte. Hans digtning er på én gang sprogteoretisk nøgtern, intertekstuelt kommenterende og dybt eksistentiel. Den har afficeret såvel filosofi som sprog- og litteraturteori. Til begejstring, chok, irritation, skuldertrækninger. Den jødiske arv og de stadige påmindelser om dødelig arbitraritet, genkomst og fatale uafvendeligheder, der præger digtene, har været med til at pla-

cere Celan som én af de væsentligste efterkrigstidslyrikere overhovedet. En nøgtern stemme, der diskret, men intenst, lader døden og singulariteten komme til orde - minder om mærkninger i sproget, dets krydsninger mellem erindring og glemsel, dets utilstrækkelighed og muligheder, dets krystallinske karakter. Sprachgitter.

Paul Celan blev født 1920 i Czernowitz i Bukovina. Dengang rumænsk område. Er af jødisk herkomst. Forældrene omkom i koncentrationslejre under anden verdenskrig. Hed oprindeligt Antschel, men tog i 1947 det anagrammatisk konstruerede navn Celan for at undgå den jødiske efterklang i døbenavnet. I 1948 emigrerede han til Paris og blev fransk statsborger. Studerede medicin, underviste i tysk sprog og litteratur, ernærede sig som oversætter af lyrik fra russisk, fransk, engelsk, italiensk og hebraisk. Døde for egen hånd i 1970.

Selv om Celans sprog er tysk, har han aldrig boet i Tyskland. Hans tyskkundskaber blev erhvervet i barndommen i den tysksprogede Bukovina-provins. Alle hans digte er skrevet på tysk og publiceret i BRD.

Han udgav ialt seks digtsamlinger: **Mohn und Gedächtnis** (1952), **Von Schwelle zu Schwelle** (1955), **Sprachgitter** (1959), **Die Niemandsrose** (1963), **Atemwende** (1967), og **Fadensonnen** (1968). Efter hans død udkom der yderligere tre digtsamlinger. De to redigeret af ham selv: **Lichtzwang** (1970) og **Schneepart** (1971). Den tredje, **Zeitgehöft** (1976), består af 50 digte, som ikke var direkte forebredt til udgivelse. De blev fundet efter hans død i tre uordnede konolutter, hvoraf den første bar titlen "Zeitgehöft".

Vi har, som det fremgår, valgt at bringe fem digte af Celan. De tre første er tematisk ordnet omkring centralordet "schibboleth". Et kompliceret ord, som også genfindes i titlen på Jacques Derridas Celan-studie fra 1984 (udg. 1986). Ordet hentyder - i Derridas tekst - til bl.a. "omskæring" og til dét, som kommer igen for at markere sig som den eneste gang, "det som af og til kaldes en dato" (Derrida, p. 13). Ordet har også været anvendt synonymt med "kendemærke, hvorved herkomst kan afsløres" (ældre koversationsleksikon). "Passér" i digtet "Give the Word" og "no pasarán" og "februar/Feber" i digtene "I ét" og "Schibboleth" samler sig alle om denne schibboleth-, dvs. mærkningsfigur. Løvrigt henvises til min artikel i dette nummer af **Passage**, afsnit

III og note 21, samt selvfølgelig til Derrida: **Schibboleth pour Paul Celan**.

Digtet "En der stod foran døren" rummer det for Celans poetik - og Derridas analyse - centrale imperativ "beschneide das Wort", som desværre glider i oversættelsen (bliver til "beskær dennes ord").

Det sidste digt giver et indtryk af dén skyggeagtige sprogets andethed, som gennemkrydser Celans sene digtning, hvor håbet og mulighederne deponeres i sprogtranscendente dimensioner.

På dansk findes der digte af Celan i Ivan Malinovskis **Glemmebogen** (1962) - en oversættelse af "Dødsfuga" - og i Paul Celan: **Sort mælk** (1984), udvalgt og oversat af Peter Nielsen (som vores oversætter ikke er helt enig med i oversættelsen af "Alle de søvnfigurer -").

I min artikel i dette nummer af **Passage** findes der henvisninger til en række Celan-udlægninger (Szondi, Gadamer, Derrida, Meinecke, Lacoue-Labarthe). De kan suppleres med endnu et par spændende referencer: Winfried Menninghaus: **Paul Celan. Magie der Form** (1980) og Jean Bollack (medudg. af Peter Szondis Celan-studier): "Eden, encore", in: **L'Acte Critique. Sur L'oeuvre de Peter Szondi** (1985).

Et særtræk ved Celans digte er som nævnt deres omfattende brug af henvisninger til historiske begivenheder, jødisk mystik etc. De digte, der her er optrykt udgør ingen afvigelse fra dette.

"Februar/Feber" (Feber er østrigsk slang for februar, der igen er afledt af af det latinske februare: renselse) og "No passarán" i digtene "Schibboleth" og "I ét" er ord, der kan være med til at henvise til denne side af den celanske poetik, dét, Derrida har kaldt for "dateringernes modaliseringer" (Derrida, p. 36): februar kan referer til det tidspunkt, Celan arbejdede med digtene omkring "I ét" i Paris, men den 13. februar henviser også til et afgørende slag, som i 1936 fandt sted under den spanske borgerkrig, ligesom den selvsamme dato henviser til en begivenhed i 1962: begravelsen af ofrene efter et attentat i en undergrundsbane i 1962 i Paris, et attentat med forbindelse til OAS og Algier-krigen. I begge digte optræder "no pasarán", som var republikanernes slagord under den spanske borgerkrig - det betyder noget i retning af "Her skal ingen nogensinde komme forbi". De enkeltstående begivenheder sættes i forbindelse

med hinanden gennem både dateringerne (der således på en måde modaliseres) og det spanske slagord (jf. iøvrigt Derrida pp. 29-68). Mærkningerne og modaliseringerne af de historisk-tidslige krydsninger fortsætter med indvævningen af referentielt set højt ladede ord som: "Aurora", navnet på en krydser under februar-revolutionen i Petrograd ("Petropolis"), der blev erobret af mandskabet og indgik i oprøret (i oktober) ved at give signalet til stormen på Vinterpaladset og ved at mandskabet tog del i væbnet opstand; "Fred til hytterne!" stammer fra Georg Büchners "Der Hessische Landbote": Friede den Hütten! Krieg den Palästen!" (cf. G. Büchner: **Werke und Briefe**, München 1965, p. 133); "Abadias, oldingen fra Huesca", som henviser til en ikke-ortodoks spansk jøde (Juan de la Abadia), som var involveret i mordet på inkvisitoren Pedro Arbues i 1485, attentatet fandt sted i Huesca (provins og by i Nordspanien) i Aragonien.

Disse oplysninger - som Ib Johansen har været med til at fremdrage under sit oversættelsesarbejde - udtømmer på ingen måde digtenes referencer (som er mere mangfoldige end her kommenteret), ligesom de kun sporadisk antyder disse enestående digtes komplekse betydningsspil. Læs dem bare én gang til...